

Asia: VN/20209/2021

Selvitys järjestöjen varainhankinnan avustamisesta ja tukemisesta valtionavustustoiminnassa

Lausunnonantajan taustatiedot

Valitse sopivin vaihtoehto

Järjestö

Selvitys ja sen teemat

1. Mitä mieltä olet järjestöjen varainhankinnan tilasta ja tulevaisuudesta? Asiaa tarkastellaan selvityksen toisessa luvussa.

Kiitämme mahdollisuudesta lausua selvityksestä edustamallamme esittävän taiteen vapaalla kentällä toimivien yhdistysten näkökulmasta.

Suomessa esittävän taiteen rakenteet on luotu poliittisilla päätöksillä vahvan julkisen rahoituksen varaan, minkä takia myös taiteenalan vapaan kentän yleishyödylliset yhteisöt ovat eurooppalaisessa vertailussa poikkeuksellisen riippuvaisia julkisesta rahoituksesta.

Edustamallamme esittävän taiteen (sirkus, tanssi ja teatteri) rahoituslain ulkopuolisella, nk. vapaalla, kentällä hyödynnetään kuitenkin nykyisellään monipuolisesti eri keinoja toiminnan rahoittamiseen. Kentällä korostuvat julkisen rahoituksen ohella erityisesti sääntöjenmukaisesta toiminnasta saatavat tulot, muut omaan toimintaan liittyvät tulot ja säätiöiltä haettava tuki. Sponsoritoimintaa ja muuta varainhankintaa tehdään, mutta varsinkin kentän pienillä yhteisöille varainhankinnan mahdollisuudet vaikuttavat nykyisellään hyvin rajallisilta.

Mahdollisuus oman toiminnan tuottoihin ja varainhankintaan vaihtelee yhteisöjen välillä, pitkälti taiteenlajista ja toimintamuodosta riippuen. Harkinnanvaraisen avustuksen varassa toimivien yhteisöjen mahdollisuudet varainhankintaan ovat heikomman tunnettuuden, varallisuuden ja julkisen rahoituksen tason vuoksi vähäisemmät kuin valtiosuosuslaitosten tai kansallisten

taidelaitosten. Kulttuurialan varainhankinnassa korostuu niin Suomessa kuin kansainvälisestikin yritysten, niiden omistajien ja säätiöiden myöntämä rahoitus, vaikka rahankeräystä on suunnattu myös suurelle yleisölle. Onkin siis huomioitava, että mahdollisuudet varainhankintaan ovat vielä 2020-luvullakin riippuvaisia sellaisista valtarakenteista kuten yhteisön toimijoiden tai kohderyhmän luokka-asema tai varallisuus.

Nykyisten varainhankinnan muotojen roolin vahvistuminen kulttuurin rahoituksessa ei näytä tällä hetkellä tarkoituksenmukaiselta, ja johtaisi todennäköisesti alan sisäisten erojen voimistumiseen ja tarjonnan yksipuolistumiseen. Yhteiskunnan muuttuessa on kuitenkin mahdollista löytää myös uudenlaisia varainhankinnan muotoja tai oman toiminnan tulonlähteitä, jotka voisivat tuoda kaivattua lisärahoitusta ilman mainittuja haittapuolia. Sääntelyä ja avustustoimintaa kehitettäessä on syytä huomioida uudenlaisten tai jopa ennustamattomien toimintamallien kehittymisen mahdollisuudet. Joukkorahoitus on yksi esimerkki tällaisesta potentiaalista menneiltä vuosilta, vaikkakaan se ei päässyt kehittymään suomalaisessa toimintaympäristössä.

Kulttuurialan tulevaisuusraportissa ehdotettu lahjoitusten verovähennysoikeuden laajentaminen koskemaan nykyistä laajempaa joukkoa kulttuurialan yhteisöjä olisi hyvä keino vahvistaa perinteisiä keinoja tavalla, johon ei liity mainittuja haittoja.

2. Mitä havaintoja sinulla on järjestöille myönnettäviin valtionavustuksiin liittyvistä käytännöistä ja niitä koskevasta sääntelystä? Asiaa tarkastellaan selvityksen neljännessä luvussa.

Mahdollisuutta luopua omavastuuosuuden vaatimuksesta tulisi laajentaa nykyisestä ja ratkaista kysymys omavastuuosuudesta tulisi ratkaista toimintaan ja sen tavoitteisiin liittyvin sisällöllisin perustein, ei sen mukaan minkä hallinnonalan rahoituksesta on kysymys. Esimerkiksi kehittyvä kulttuurihyvinvoinnin ala haastaa jakoa ministeriöiden välillä ja perusteita sille, että vastaava toiminta samassa toimintaympäristössä tulee kohdelluksi omavastuuosuuden kohdalla eri tavalla riippuen avustuksen myöntäneestä valtionapuviranomaisesta.

Esittävän taiteen vapaalla kentällä omavastuuosuus ei tyypillisimmissä tilanteissa ole ongelma, mutta on huomioitava, että osalle taiteenlajeista ja niiden toimintamuodoista se sopii huonosti. Säätiörahoitus on näissä tilanteissa tärkeä yksityisen rahoituksen lähde, mutta ei ole perusteltua tehdä julkisesta rahoituksesta ehdollista yksityisen säätiön rahoituspäätökselle, varsinkaan kun säätiörahoitus ei edistä yhteisön sitoutumista olennaisesti verrattuna tilanteeseen, jossa toiminta rahoitettaisiin kokonaan julkisilla avustuksilla.

Kannatamme vapaaehtoistyön huomioimista omavastuuosuuden kattamisessa. Tällä on esittävän taiteen alalla myös yhteiskunnallista merkitystä, koska se auttaisi tuomaan esiin myös ammattilaisten tekemää ilmaistyötä, ja antamaan sille rahallinen arvo. Mikäli vapaaehtoistyön arvo voidaan määritellä tehtävän vaativuuden mukaan, se auttaisi tuomaan laajemmin esiin niitä resursseja, joita toiminnan toteuttaminen on vaatinut.

Esittävän taiteen kentällä toimintaa vaikeuttaa huoli niin laskevan kuin kasvavan omarahoituksen osuuden vaikutuksesta perusrahoitukseen. Alan yhdistykset ovat toivoneet toiminta-avustusten kasvuun tai laskuun vaikuttavien kriteerien avaamista siten, että yhteisö voi ennakoida tehdyn toiminnan ja sen tulosten vaikutuksia yhteisön tulevien vuosien rahoitukseen.

Käytäntö huomioida hyväksyttävät kustannukset bruttona ja mahdollistaa varallisuuden kertyminen toimintaa varten on toimiva ratkaisu yhdistysten avustuksiin, ja edistää yhteisöjen mahdollisuuksia pitkäjänteiseen toimintaan.

3. Mitä asioita järjestöjen varainhankinnan avustamisessa ja tukemisessa sekä valtionavustusten myöntämisessä on otettava huomioon? Asiaa tarkastellaan selvityksen viidennessä luvussa.

Yhteisöjen kilpaillessa keskenään yleisöistä, jäsenistä ja avustuksista on tärkeää, että avustustoiminnan rakenteet ohjaavat kilpailua avustustoiminnan tavoitteiden kannalta oleellisiin asioihin. Toiminnan ohjaaminen suuntaan, joka tekee helpommaksi saada lahjoituksia esimerkiksi yrityksiltä, ei välttämättä ole avustustoiminnan tavoitteiden kannalta järkevää, jos se samalla ohjaa viestimään toiminnasta potentiaalisten sponsoreiden ehdoilla tavalla joka nostaa kohderyhmän kynnystä osallistua toimintaan, ja voi suosia kokonaisuudessaan tavoitteiden toteutumisen kannalta epätarkoituksenmukaisia toimintamalleja. Rahoituksen rakenteiden ja niistä viestimisessä tehtyjen valintojen tulee ohjata suuntaan, joka palvelee parhaiten avustuksen tavoitteita.

Hyvän hallinnon periaatteiden toteutumista valtionavustuksia myönnettäessä on syytä vahvistaa rakenteiden ja viestinnän tasoilla. Kriteerien avustuksensaajien valtionavustusten kehittymiselle tulee olla läpinäkyvät ja ennustettavat, ja niistä tulee viestiä riittävän laajasti. Nykyisellään läpinäkyttömyys luo tehottomuutta avustusten käyttöön, ja heikentää työhyvinvointia ja tuloksellisuutta yhdistyksissä.

On tärkeä huomioida, että vastaavaa toimintaa rahoitetaan nykyisellään esittävisissä taiteissa sekä harkinnanvaraisina avustuksina, että valtionosuuksina ja laissa kansallisille taidelaitoksille määriteltyinä avustuksina. Alan kehityksen kannalta olisi tärkeää, että näitä eri rahoitusmuotoja kohdeltaisiin mahdollisimman yhdenvertaisesti, että rahoitusmuotojen välillä on riittävää liikettä, ja että mukaan nousee myös täysin uusia yhteisöjä, pitkällä tähtäimellä myös uusia taiteenaleja. Käytäntöjen yhtenäistäminen eri rahoitusmuotojen välillä edistäisi jo itsessään alan uusiutumista. On tärkeää, että avustuksensaajia pyritään kohtelemaan yhdenvertaisesti myös eri rahoitusmuotojen välillä —esimerkiksi avustuspäätösten aikataulutuksessa— siltä osin kuin erilainen kohtelu ei johdu suoraan rahoitusmuotojen erilaisista tavoitteista.

Mahdollisen uuden avustuksen varainhankinnan kehittämiseen tulisi olla käytettävissä omarahoitusosuuden vahvistamiseen riippumatta, miten se sijoittuu kirjanpidossa tai suhteessa yhteisön perustehtävään. Tämä olisi perusteltua kirjanpitolautakunnan lausuntojen valossa ja tekisi

kyseisen avustuksen hakemisesta yksinkertaisempaa. Myös rahankeräyksen yhteydessä keskeisenä tavoitteena on yhdistyksen sääntömääräisiin tehtäviin olennaisesti liittyen lisätä tietoisuutta yhteisön toiminnasta ja perustella sen tavoitteita yleensä, ja toisaalta esittävien taiteiden toiminnassa varainhankinta on usein mielekkäintä toteuttaa kiinteässä yhteydessä perustehtävään. Avustuksen käytön laajempi tarkoitus edistäisi myös uudenlaisten varainhankinnan muotojen syntymistä kun avustusmuoto itsessään ei ohjaisi totunnaisiin varainhankinnan tapoihin.

Mainittujen perusteiden takia varainhankinnan tukeminen avustusten kautta on mielekkäämpää toteuttaa mahdollistamalla toiminta-avustusten käyttö rajatuin osin varainhankinnan kustannuksiin. Tämä on perusteltua myös siltä osin, että rajanveto varainhankinnan ja oman toiminnan tuottojen välillä ei ole kaikissa tilanteissa yksiselitteistä varsinkaan toimintaa suunniteltaessa.

4. Minkälaisia vaikutuksia arvioit käsiteltävillä keinoilla olevan? Asiaa tarkastellaan selvityksen kuudennessa luvussa.

Hyväksyttävien kustannusten yhdenmukainen määrittely helpottaisi avustuskäytännöistä viestimistä ja vähentäisi erilaisista rinnakkaisista käytännöistä syntyvää epäselvyyttä. Avustustoiminnasta viestimiseen ja vuorovaikutukseen avustettavien yhdistysten kanssa tulisi panostaa nykyistä enemmän, koska epäselvyys käytäntöjä koskevista tulkinnoista heikentää valintojen hyviä vaikutuksia.

Hyväksyttävien kustannusten määrittely bruttokustannusten perusteella edistäisi yhdistysten toiminnan pitkäjänteisyyttä ja suunnitelmallisuutta.

Omavastuuosuuden vaatimuksen yhtenäistäminen eri hallinnonalojen välillä, ja sen sitominen toiminnan luonteeseen mahdollistaisi toimintaa nykyistä monipuolisemmin erityisesti sellaisen hanketoiminnan osalta, jonka hyödyt koituvat ensisijaisesti muille tahoille kuin hankkeen toteuttajalle. Ratkaisu tukisi myös sektorirajat ylittävää yhteistyötä.

Varainhankinnan kustannusten rajattu avustuskelpoisuus on vaihtoehtoista mielekkäin tapa tukea varainhankintaa, koska se mahdollistaa yhteisön tilanteen kannalta tarkoituksenmukaisen tulojen hankinnan. Tämä edistäisi myös osaltaan uudenlaisten tai nykyisen varainhankinnan ja oman toiminnan tulojen välimaastossa olevien toimintamallien kehittymistä.

Hankeavustus varainhankinnan käynnistämiseen ja kehittämiseen on toteutuessaan mielekkäämpää kohdentaa laajemmin varainhankinnan ja toiminnan tuottojen kehittämiseen, koska varainhankinnan ja muiden tuottojen erottaminen voi olla keinotekoista, ja avustuksen kohdentaminen varainhankintaan on omiaan ohjaamaan valittuja keinoja konventionaaliseen suuntaan, jossa saavutettavissa olevat hyödyt näyttäisivät vähäisiltä ainakin lähitulevaisuudessa.

Tarvitaan innovaatioita yleishyödyllisen järjestötoiminnan rahoittamiseen, ei niinkään kilpailun lisääntymistä rajallisista totunnaisen varainhankinnan mahdollisuuksista.

Vapaaehtoistoiminnan huomioonottaminen valtionavustusta myönnettäessä on tärkeä uudistus ja toisi esiin järjestötoiminnassa tehtyä ilmaista työtä. Parhaassa tapauksessa vapaaehtoistoiminta huomioitaisiin omavastuuosuudessa ja sen arvo määriteltäisiin yhtenevin kriteerein tehdyn työn vaatavuuden mukaan. Vapaaehtoistyön huomioiminen edistäisi yhdistysten yhdenvertaisuutta laajentaessaan sitä millaiset tuen muodot huomioidaan yhdistysten omarahoituksena. Muutos toisi myös nykyisin piiloon jäävää vapaaehtois- ja ilmaistyötä näkyväksi, millä on yhteiskunnallista merkitystä.

5. Miten järjestöjen autonomiaa pitäisi turvata ja kuinka järjestöjen toimintaedellytyksiä tulisi varmistaa valtionavustustoiminnassa? Asiaa tarkastellaan selvityksen liitteessä.

Yhdistysautonomian osalta ei ole mielekästä tarkastella vain kysymystä sen rajoittamisesta vaan myös yhdistysautonomian toteutumisen edistämisestä. Autonomiaa rajoittavista vaikutuksista on tärkeää huomioida tiedostettujen suorien vaikutusten lisäksi myös tiedostamattomat ja välilliset vaikutukset. Ylläoleva korostuu erityisesti silloin kun yhdistysautonomia liittyy oleellisesti esimerkiksi avustusviranomaisen toteuttamaan taiteen vapauden edistämisen tehtävään. Taiteen alalla toimivien yhdistysten osalta ollaan tekemisissä useamman perusoikeuden ydinalueen kanssa.

Autonomiaan tulee sisällyttää myös yhdistyksen mahdollisuus vaikuttaa omalla toiminnallaan saamansa avustuksen kehittymiseen. Tämän vahvistaminen edellyttäisi läpinäkyvyyden ja ennakoitavuuden lisääntymistä avustusten käsittelyssä, esimerkiksi niiden kriteerien avaamista ennakkoon, joiden perusteella toiminnan rahoitusta lasketaan tai nostetaan, ja kriteerien johdonmukaista noudattamista. Samalla kasvava luottamus vahvistaisi rakentavaa vuorovaikutusta julkisen vallan ja taiteen edistämistä käytännössä toteuttavien yhdistysten välillä.

Yhteisöjen avustuksia tulisi nykyistä vahvemmin suunnata toiminta-avustuksiin ja muuhun perusrahoitukseen suhteessa hanke-, projekti- ja erityisavustuksiin, mikä vahvistaisi yhteisöjen autonomiaa toteutetusta toiminnasta ja toteuttamistavasta. Sääntöjen mukaisen toiminnan ”hankkeistaminen” on vakiintunut ilmiö, joka ohjaa valintoja yhdistyksen päätöksenteossa ja hallinnossa tavalla, joka ei ole yhdistysautonomian hengen mukaista.

On tärkeää, että kriteerit, jotka vaikuttavat yhteisön avustustason kehitykseen ovat läpinäkyvät ja niitä seurataan johdonmukaisesti. Kulttuurialalla vallitsee monin paikoin pelko, jonka vuoksi toimintaa pyritään muokkaamaan rahoittajan oletettujen toiveiden mukaiseksi tavalla, joka ei ole yhdistysautonomian mukaista. Läpinäkyvyyden ja avustuksiin liittyvän vuorovaikutuksen lisääminen rajaisi vaikutuksia yhdistysten autonomiaan.

Nykyisellään esittävässä taiteessa eri taiteenlajien erilaiset toimintamuodot rajaavat osan taiteenalajeista (esim. esitystaiteen) pitkäjänteisen rahoituksen ulkopuolelle perusteilla, jotka puuttuvat taiteen vapauden ydinalueelle toimintamuotojen erojen liittyessä taiteellisen ilmaisun eroihin.

Valtionavustusviranomaisten taholta on kuluneen vuosikymmenen aikana eri hallinnonaloilla ohjattu avustusta hakevien yhdistysten määrän vähentämiseen. Tällaiseen yhdistysrakenteisiin ja -autonomiaan puuttumiseen ei tulisi pyrkiä rahoittajan intresseistä lähtien, vaan tarjota tukea sellaisiin yhdistymisprosesseihin, jotka lähtevät liikkeelle yhdistysten tarkoituksen toteuttamisesta ja niiden jäsenten tarpeista. Järjestökentän kehittämisen tarve on todellinen ja sillä voitaisiin saavuttaa merkittäviäkin hyötyjä, mutta tavoittelemisen arvoisen tähtikuvion löytäminen edellyttää laajaa keskustelua ensisijaisesti järjestöjen välillä.

Valtionavustustoiminnan kehittäminen

Anna yleistä palautetta selvityksestä tai kommentoi järjestöjä koskevan valtionavustustoiminnan kehittämistä ja yhdenmukaistamista.

Tavoite yhtenäisen käsitteistön löytämiseksi on arvokas erityisesti pienten yhteisöjen näkökulmasta!

Kinanen Mikael
Teatterikeskus ry